

FOLKLOR FUQ IL-KARROZZI TAN-NAR

MINN

RAFEL BONNICI CALI'

Min hu xih bhali aktarx jiftakar li l-karozzi li jimxu bla żwiemel kienu jissejhu minna l-Maltin "Karozzi tan-Nar", ghax waqt li jimxu kienu jarmu d-duhhan; mela kien fihom in-nar.

Dawn dehru fostna fi żmien il-Gwerra l-Kbira li bdiet fl-1914. Illum nafuhom aktarx bl-isem Ingliż, motor cars għall-karrozzi żghar, imsejha wkoll karozzi tas-Sinjuri; u buses għall-karrozzi kbar għall-garr tal-passiggieri.

Meta spiċċat il-Gwerra, fl-1918, uhud mill-karrozzi kbar li kellhom is-servizzi Ingliżi bdew jinbieghu bl-irhis lill-poplu u uhud minnhom ġew imdawwrin għall-garr tal-passiggieri, b'hekk beda s-servizz popolari mill-irhula għall-Belt b'aktar heffa mit-tramvaj (Tram) u l-vapur tal-art (Ferroviya) li kellhom jinquerdu hesrem dwar l-1930.

Għall-ewwel is-servizz tal-karrozzi kien bla organizzazzjoni; kull sid ta' karozza beda jahdem għalfejn irid, Malta kienet kollha tiegħu u jahdem meta irid, daqqa fuq il-linja u daqqa jinkera għal xi xalata etc.

Jien li trabbejt f'Hal-Tarxien, niftakar lill-Celest, bniedem hawtieli, li xtara ambulanza qadima tal-isptar tas-servizzi Ingliżi u dawwaraha f'karrozza billi żiedilha żewġ bankijiet fuq gewwa u gallarija fuq wara biex iservi għad-dhul u l-inżul tal-pass-iġġieri. Huwa żebaghha kahla cara biex taqbel ma isem Celest u mal-ġnub tagħha barra żid l-isem b'ittri kbar TA'CELEST. Tghidx kemm sar popolari man-nies tar-rahal, għax kien jahdem għall-Belt, u meta jasal is-sajf, kien jahdem għall-bajja ta' Birżebbugia.

Għall-ewwel żmien il-karrozzi kienu jinżebghu kif ifettillu sidhom, ngħidu ahna sid mill-Furjana kien aktarx jiżbogh il-karrozza hadra bhal lewn tal-klabb tal-Ballun Furjaniż, waqt li sid minn Tas-Sliema kien aktarx jgħažel il-lewn ikhal lewn tal-klabb Sliemis.

Dan kien jirrifletti l-lwien li kienu jinżebghu id-dghajjes tat-tigrija tal-Vittorja fil-Port il-Kbir, iżda il-karrozzi tal-passiġġieri żiedu tiżjin iehor li jirrifletti l-puleni tal-bastimenti antiki, jiġifieri żiedu figuri u girlandi tal-fjuri pinguti mal-ġnub tagħhom u fuq il-warrani tal-gallarija. Kienu fihom x'tara, xejn anqas mill-karrijiet ta' Sqallija li fuq il-ġnub tagħhom kienu ikun fihom tiżjin mill-

isbah ta' xeni bil-figuri b'hafna lwien.

Imma l-karrozzi tal-passigġieri ta' Malta kienu ta' ghamla speċjali u b'tiżjin kollu kemm hu Malti li ma jixbah lil ta' hadd iehor; kien kollu kemm hu folklor Malti li żviluppa fi ftittsnin u ġie ukoll mahnuaq ftit wara li twieled.

Fih dahlu mhux biss diċinji ta' ward u ornat imma wkoll xbiehat ta' Qaddisin u nies ohra mportanti meħudin mill-istorja ta' Malta u tad-dinja kif iddur.

Niftakar sewwa li sid ta' karrozza mill-Belt zebghah il-karrozza tal-passigġieri hamra ghax huwa kien devot tal-Qaddis Martri San Pawl, u ried ix-xbieha tal-Qaddis fuq kull naha tal-karrozza. Ried ukoll isib pittur biex ix-xbieha tkun sewwa sew kopja tal-vara tal-Qaddis li hemm fil-Bieb tal-Belt u dan qabbaħ Hli.

Ix-xogħol ingħogħob u għalhekk sidien ohra qabbduni npingilhom Qaddisin u xbiehat ohra fuq il-karrozzi tagħhom. Biex ma ntawlux, sid minn Hal-Qormi ried lil San Ġorġ fuq iż-żiemel; iehor minn Haż-Żebbug ried lil San Filep, iehor mill-Hamrun ried lil San Gejtanu u ohrajn riedu lil San Gużeppe jew qaddisin ohra waqt li wiehed minn Ghawdex ried lil San Pietru Pawl, il-patron tal-parroċċa tan-Nadur.

Dawn il-Qaddisin kienu juru fejn il-Karrozzi kienu jiehdu in-nies flok l-isem tal-belt jew rahal, imma meta l-karrozzi ždiedu deheru l-ismijiet ta' l-irhula fuq it-tabella (destination).

Kienu deheru ukoll xbiehat ohra bhal tal-President George Washington fuq karrozza ta' wiehed li darba kien l-Amerika, Tom Mix il-Cowboy, jew isem ta' xi artista tač-činematografu ta' dak iż-žmien, kulhadd gostih. L-istorja ta' Malta ukoll wriet ruhha bl-ismijiet u xbiehat tal-Granmastri La Valette, Cottoner u Pinto ecc. Kif ukoll b'Mannarinu u Mattew Callus. In-namrati ukoll hadu sehem u niftakar l-ismijiet ta' Evelina, Pawlina u Melita.

Ghall-habta tal-1927 il-Gvern ried li jsiru il-linji tal-karrozzi kull linja b'lewn ghaluha u b'hekk dawk tal-Mellieha bdew jinžebghu bl-abjad, tar-Rabat bl-ikhal skur, ta' Birżebbugia bl-ikhal čar, ta' Tas-Sliema bl-aħdar skur, ta' Bormla b'aħdar čar, ta' Birkirkara bl-aħmar, ta' Haż-Žebbug bl-isfar ecc. Imbagħad dwar l-1933, il-Gvern ma riedx aktar girlandi u ismijiet u lanqas xbiehat fuq il-qafas ta' barra tal-karrozzi tal-linja.

Illum għandna l-karrozzi tal-linja kollha ta' lewn

wiehed u jingharfu bin-numru, imma s-sidien zammew ftit mit-tradizzjoni tal-folklor billi ghadhom iżommu l-gewwieni tal-karrozzi tagghom bi xbiehat tal-Qaddisin tagghom u xbiehat ohra li ihobbu imma l-aktar haga popolari tagghom hija l-Kliem Latin - "Verbum Dei Caro Factum Est" li xerred il-qaddis Dun Ġorg Preca tal-Mużew fostna l-Maltin fl-istess hin li deheru il-'motor cars'.

Jiena li kont imdahhal sewwa f'dan il-qasam tal-folklor billi, kif ġa għidt kont imsejjah biex inpingi dawk ix-xbiehat, kont ukoll immaqdar minn shabi l-artisti żgħażaġh għax dehrilhom li kont qiegħed inwaqa l-arti fil-baxx, imma l-artisti xjuħ bħal Dwardu Ceruana Dingli u Toni Micallef għamluli kuragg u tawni parir biex inkompli mahdem għax il-pittura fuq il-hajt, fuq it-tila, fuq il-karta, fis-swali u fuq il-karrozzi hija dejjem arti jekk mahduma tajjeb. Din hija l-istorja ta' kif bdejt il-karriera tiegħi bħala pittur tal-Folklor meta kelli 18 il-sena.
